

Kunst

EEN GEÏLLUSTREERDE TIJDLIJN
VAN GROTSCHILDERING TOT GRAFFITI

Auteurs

Alice Bowden, Peter Chrisp, Kate Devine,
Edward Dickenson, Bethan Durie,
Dr Cynthia Fischer en Justine Willis

Advies

Dr. Cynthia Fischer

Lannoo

Inhoud

ca. 70.000 v.C.–500 n.C.

- 8 ca. 70.000–ca. 10.000 v.C.
- 10 Prehistorische grotkunst
- 12 ca. 10.000–3000 v.C.
- 14 3000–1550 v.C.
- 16 Dieren in de kunst
- 18 1550–500 v.C.
- 20 Een reis door de onderwereld
- 22 500–100 v.C.
- 24 Mozaïek van een veldslag
- 26 100 v.C.–300 n.C.
- 28 300–500

500–1400

- 32 500–650
- 34 650–800
- 36 Maya-rituelen
- 38 800–900
- 40 900–1000
- 42 Kinderen in de kunst
- 44 1000–1100
- 46 Het verhaal van een verovering
- 48 1100–1200
- 50 1200–1300
- 52 Geschiedenis in plaatjes
- 54 1300–1400

1400–1600

- 58 1400–1420
- 60 Mythen en heilige verhalen
- 62 1420–1440
- 64 1440–1460
- 66 Boodschap van God
- 68 1460–1480
- 70 Zoek de kunstenaar!
- 72 1480–1500
- 74 1500–1520
- 76 Een verwoestende brand
- 78 1520–1540
- 80 Een politiek portret
- 82 1540–1560
- 84 Spreekwoorden en gezegden
- 86 1560–1580
- 88 1580–1600

Reis door de tijd

De oudste kunst in dit boek is erg lang geleden gemaakt. Achter sommige jaartallen staat v.C. of n.C. Dat zijn afkortingen voor vóór Christus en na Christus. Onze jaartelling begint traditioneel met de geboorte van Jezus Christus. Als de exacte datum van een gebeurtenis of kunstwerk niet bekend is, staat er ca. voor, dat is de afkorting voor het Latijnse woord *circa*, dat 'ongeveer' betekent.

1600–1800

- 92 1600–1630
- 94 Jagen op demonen
- 96 1630–1660
- 98 1660–1680
- 100 Een lenteverhaal
- 102 1680–1700
- 104 Krishna's mildheid
- 106 1700–1730
- 108 1730–1760
- 110 Zelfportretten
- 112 1760–1780
- 114 Experimenten met kaarslicht
- 116 1780–1800

1800–1900

- 120 1800–1820
- 122 Dans in de kunst
- 124 1820–1830
- 126 1830–1840
- 128 Hokusai's oceaan
- 130 1840–1850
- 132 1850–1860
- 134 Veranderende tijden
- 136 1860–1870
- 138 IJzig tafereel
- 140 1870–1880
- 142 Een middagje uit
- 144 1880–1890
- 146 Stilleven
- 148 1890–1900

1900–heden

- 152 1900–1910
- 154 1910–1920
- 156 Realiteit en fantasie vermengd
- 158 1920–1930
- 160 Menselijke beelden
- 162 1930–1940
- 164 1940–1960
- 166 Culturen verenigen
- 168 1960–1970
- 170 1970–1980
- 172 Dag en nacht
- 174 1980–1990
- 176 1990–2000
- 178 De zwarte geschiedenis
- 180 2000–2020
- 182 Wat komt er nu?

70.000 ▶ 10.000 v.C.

ca. 70.000 v.C.

Origineel ontwerp

De oudste tekening die we kennen is een patroon gekrast in een stuk oker, dat gevonden is in de Blombosgrot in Zuid-Afrika. De eerste kunst was puur decoratief, er werden geen voorwerpen of levende wezens afgebeeld.

Rotsschildering van een wild varken, Indonesië

ca. 43.000 v.C.

Wilde kunst

Deze grotschildering van een wild varken in Indonesië is het oudst bekende kunstwerk dat iets uit de echte wereld verbeeldt. De vroege mensen jaagden op wilde dieren om op te eten en daarom zijn dieren een populair onderwerp van oude grotschilderingen.

Kruislings patroon

Ingekraste steen, Zuid-Afrika

70.000 v.C.

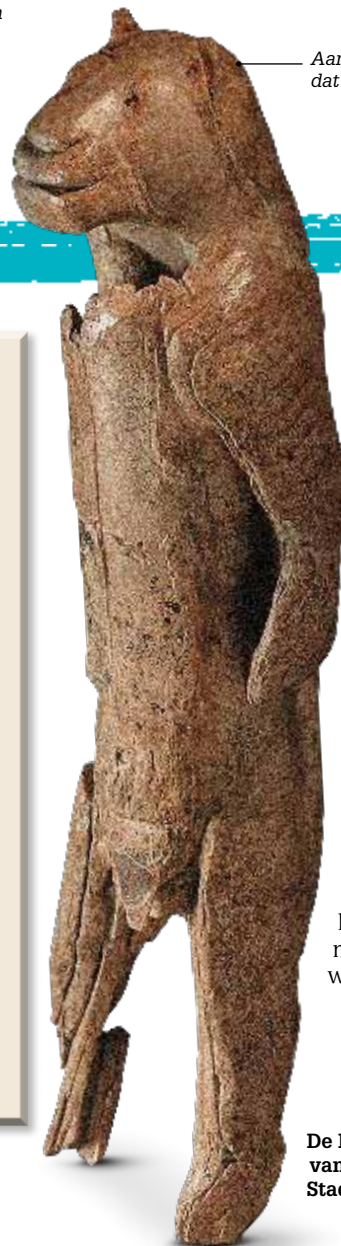
HANDEN

Bij grotschilderingen komen handen het vaakst voor. Mogelijk waren ze een soort handtekening – een manier van mensen om te laten zien dat ze ergens waren geweest. Ze werden gemaakt door een hand tegen de grotwand te leggen en een kleur door een hol botje of een rietstengel rond de hand te blazen.

Grot van de Handen

De Grot van de Handen in Argentinië staat vol met handschilderingen van duizenden jaren geleden. Bijna elke hoek van de grot is ermee bedekt.

Aan de oren zie je dat de leeuw oplet.

ca. 38.000 v.C.

Leeuwenmens

Dit beeldje werd in de Hohlenstein-Stadel-grot in het zuiden van Duitsland gevonden. Het heeft het lichaam van een man en het hoofd en de schouders van een leeuw. Het is het eerste kunstwerk dat een fantasiewezen verbeeldt in plaats van een echt bestaand dier. Het is gemaakt van mammoetivoor. Het moet ruim 400 uur hebben gekost om het met simpele stenen werktuigen te snijden.

De Leeuwenmens van Hohlenstein-Stadel, Duitsland

Zwarte Venus van
Dolní Věstonice,
Tsjechië

ca. 27.000–23.000 v.C.

Venus uit de ijstijd

In de ijstijd trokken de mensen voortdurend rond en daarom maakten ze kunst die makkelijk te dragen was. In heel Europa zijn kleine beeldjes van vrouwen uit de ijstijd gevonden, die Venussen worden genoemd. Deze Venus uit Tsjechië is uit klei en gemalen bot gevormd en werd in een vuur gebakken.

Op de Zwarte Venus zit een vingerafdruk van een kind dat het beeldje duizenden jaren geleden vasthield.

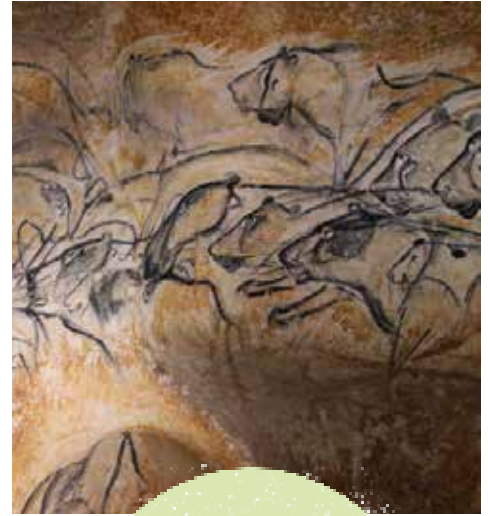
ca. 14.000–12.000 v.C.

Versierde wapens

Jagers in de ijstijd veranderden gebruiksvoorwerpen in kunst. Deze speerwerper, waarmee je een speer harder kunt gooien, is gevonden in Frankrijk. Hij is gemaakt van rendiergewei en heeft de vorm van een mammoet.

Speerwerper
uit de ijstijd,
Frankrijk

Op jacht

De grot van Chauvet in Frankrijk is beroemd om de schilderijen van dieren. Ze zijn in diverse tijdperken door meerdere kunstenaars gemaakt. Doordat de tekeningen van deze leeuwen elkaar overlappen, lijkt het wel alsof ze op hun prooi afstormen.

10.000 v.C.

Rotsschildering van Gwion Gwion, Australië

ca. 10.000 v.C.

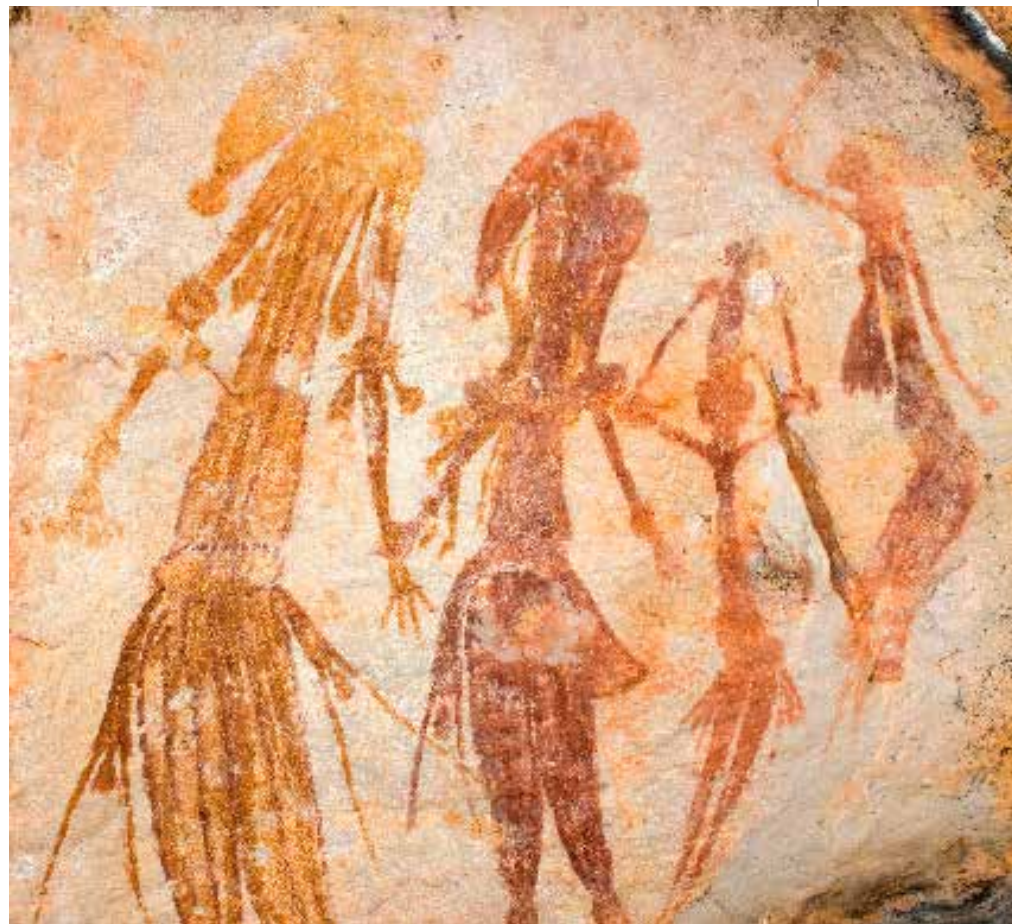
Rotsschildering

De oorspronkelijke bewoners van Australië schilderden mensen, dieren en bovennatuurlijke wezens op de wanden van rotsen waar ze schuilden.

Vaak werden verhalen over de schepping van de wereld uitgebeeld. Deze slanke figuren met kwastjes en hoofdtoeien worden Gwion Gwion genoemd en zijn te vinden in de streek Kimberley in West-Australië.

Natuurlijke kleuren

Prehistorische kunstenaars maakten rode, gele en bruine kleurstoffen van gemalen oker (hematiet). Het poeder werd met water of spuug gemengd, vaak in een schelp, en aangebracht met stokjes, blaaspipjes of vingers.

ca. 900

Een bladzijde van de Blauwe Koran

Zeldzame Koran

De Blauwe Koran is geschreven met gouden letters op indigoblaauwe bladzijden van perkament en is daarmee een uitzondering onder de islamitische manuscripten uit de middeleeuwen. Het boek werd gemaakt in Tunesië en is mogelijk geïnspireerd op de purper geverfde, vergulde manuscripten van het Byzantijnse Rijk.

ca. 907–1125

Guanyin van de Zuidelijke Zee

Gezeten figuur

Dit grote Chinese beeld stelt Guanyin voor, een boeddhistische bodhisattva (persoon op weg naar verlichting) die mensen in nood helpt. Het beeld is bijna 2,5 m hoog en werd uit één enkele boomstam gesneden en daarna beschilderd en verguld.

De rustende arm en ontspannen houding geven het beeld een serene kalmte.

Kralen van bergkristal en glas vangen het licht.

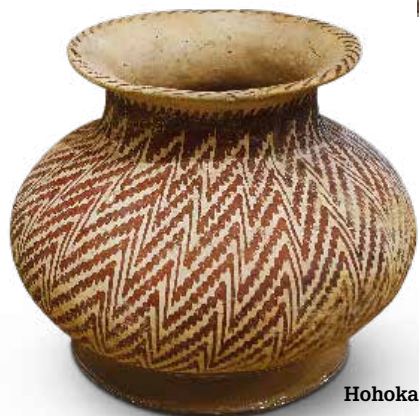

900

ca. 900

Beschilderd aardewerk

De Hohokam, de voorouders van inheemse Amerikaanse volken als de Tohono O'odham, Pima en Pueblo, leefden in het huidige Arizona in de VS en in Noord-Mexico. Hun aardewerk was van lichtbruine klei gemaakt. Het werd vervolgens versierd met rode patronen, zoals het zich herhalende geometrische patroon op deze pot.

Hohokam-pot

Ketting uit de Preslav-schat

Preslav-ketting

Deze weelderige ketting van begin 10de eeuw komt uit de Preslav-schat, een verzameling kostbare voorwerpen gevonden in een Bulgaarse wijngaard. De ketting bestaat uit goud, parels, edelstenen en gekleurd email.

Op deze hanger is een watervogel afgebeeld, een symbool voor trouw en een gelukkig huwelijk.

10de eeuw

Ivoren boekomslog

Dit Byzantijnse ivoren paneeltje van de kruisiging komt uit Constantinopel (het huidige Istanbul) en was ooit onderdeel van een driedelig icoon (een religieuze afbeelding om de gelovige te helpen bidden). Later werd het aangebracht op een verzilverde en met glas, kristal en saffieren ingelegde boekomslog.

Boekomslog met ivoren paneeltje

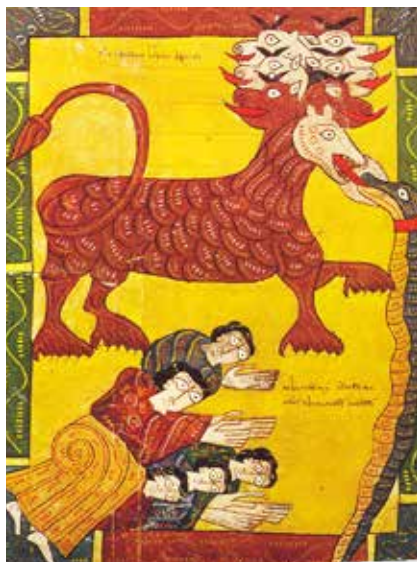
950

1000

ca. 950

Verlucht manuscript

De *Escorial Beatus* is een geïllustreerde versie van het oudere *Commentaar op de Apocalyps* van de Spaanse monnik Beatus van Liébana. De onbekende kunstenaar verbeeldt het einde van de wereld in de mozarabische stijl, die christelijke en islamitische kunst combineert.

Escorial Beatus

PERKAMENT

De oude Grieken waren de eersten die op perkament schreven. Dat wordt gemaakt van dierenhuid – vooral van schapen, kalveren en geiten – die schoongemaakt, uitgerekt en gedroogd wordt. Het is dan een dun maar sterk oppervlak. Vellum is perkament van hoge kwaliteit gemaakt van kalfshuid.

Manuscripten

Voor de uitvinding van de boekdrukkunst werden documenten en boeken met de hand geschreven. Ze worden manuscripten genoemd. Geofefende schrijvers kopieerden teksten op perkament en voegden soms prachtige versieringen toe, de verluchtningen.

Dierenhuid wordt gerek in een houten frame.

Het rekken van het perkament

Na het schoonmaken worden de natte huiden gerek en afgeschraapt met een mes om restjes haren en vlees te verwijderen. Daarna worden ze gedroogd en ontstaat er een glad, sterk oppervlak waarop je kunt schrijven.

Man in de spiegel, 1434

Jan van Eyck was beroemd om zijn aandacht voor details. Als je goed kijkt naar de ronde spiegel in het midden op het *Portret van Giovanni Arnolfini en zijn vrouw*, zie je twee mannen weerspiegeld, de ene is vermoedelijk de schilder zelf.

Tussen de besten, 1509-1511

In zijn fresco *De school van Athene* schilderde de Italiaanse renaissancekunstenaar Rafaël de grootste filosofen van het oude Griekenland en Rome plus enkele kunstenaars uit zijn eigen tijd. Rafaël zelf staat helemaal rechts en kijkt de toeschouwer aan. Door zichzelf af te beelden tussen beroemde Griekse filosofen als Aristoteles en Plato en tijdgenoten als Leonardo da Vinci en Michelangelo, laat Rafaël zien hoeveel vertrouwen hij heeft in zijn eigen talent.

De kunstenaar aan het werk, 1656

In *Las Meninas* geeft de Spaanse hofschilder Diego Velázquez een realistisch beeld van zichzelf terwijl hij aan het werk is in het koninklijk paleis in Madrid. Mogelijk schildert hij de koning en koningin, die in de spiegel op de achtergrond zichtbaar zijn.

Zoek de kunstenaar!

Schilders kennen een lange traditie om zichzelf af te beelden in hun werken. In de vroegste gevallen deden ze het vaak om zo bekender te worden. Later verborgen ze zichzelf ook wel om ideeën over identiteit en zelfexpressie te onderzoeken. Wat de reden ook mag zijn, het valt niet altijd mee de kunstenaar op het werk te ontdekken.

Onderdeel van het nachtleven, 1892–1895

De Franse schilder Henri de Toulouse-Lautrec is beroemd om zijn levendige schilderijen van het Parijse nachtleven. Op *In de Moulin Rouge* zien we mensen plezier hebben in de beroemde nachtclub Moulin Rouge. De schilder was door een ziekte heel klein gebleven en hij vestigt daar de aandacht op door zichzelf naast zijn lange neef af te beelden.

Een geest tussen bloemen, 2009

De Peruaanse schilder Cecilia Paredes beschildert zichzelf zo dat ze wegvalt tegen een achtergrond, zoals op deze foto, getiteld *Nocturne*. Zo onderzoekt ze het verlangen om ergens bij te horen.

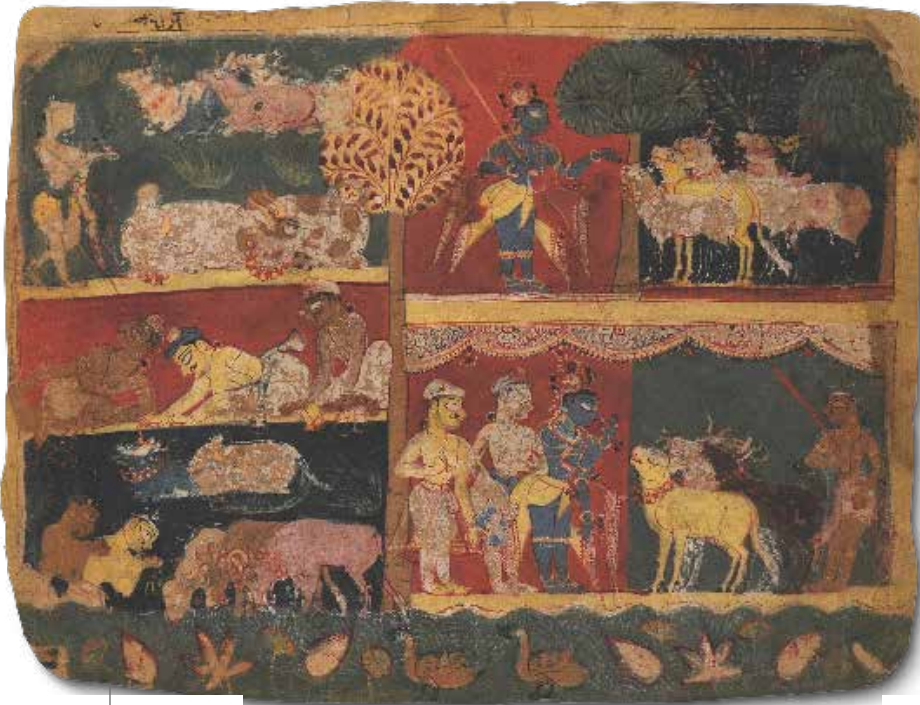
De schilder als president, 2010

Roger Shimomura onderzoekt vaak zijn Japans-Amerikaanse identiteit. Op *Shimomura steekt de Delaware over* imiteert hij het 19de-eeuwse schilderij *Washington steekt de Delaware over* (zie blz. 132) in de stijl van een Japanse prent. Door de plaats in te nemen van de eerste Amerikaanse president, George Washington, vraagt hij wat het betekent om Amerikaans te zijn.

1520 ▶ 1540

*Krishna en de herders,
uit de Bhagavata Purana*

Kikkerketting

Deze gouden kikkertjes uit circa 1500 waren deel van een ketting voor een Azteekse of Mixteekse edele in het huidige Mexico. Kikkers en schildpadden waren een symbool voor vruchtbaarheid omdat ze veel eieren leggen.

1520–1530

Indiase miniaturen

Krishna (de blauwe figuur) is de menselijke vorm van de hindoegod Vishnu en hoedt hier zijn vee in een geïllustreerde versie van de *Bhagavata Purana*, een van de oudste manuscripten uit India. Het boek werd gemaakt door een groep schilders. De afbeeldingen hebben een vlakke achtergrond en de figuren zijn van opzij gezien – een stijl die in die tijd populair was in de Indiase schilderkunst.

1520

1530

1520–1524

Ontmoeting van heiligen

Dit werk is een van de beste van de Duitse schilder Matthias Grünewald en toont de ontmoeting van twee heiligen, de een is een religieus leider uit Europa (links) en de ander een legerleider uit Afrika (rechts). De weelderige kleding en voorwerpen tonen de macht en rijkdom van de katholieke Kerk.

*De ontmoeting van de heiligen
Erasmus en Mauritius*

1440–1897 DE KUNST VAN BENIN

Het koninkrijk Benin was een stadstaat in het huidige Nigeria. In de 15de eeuw was Benin welvarend en stond het bekend om zijn prachtige bronzen beelden en ivoorsnijwerk. In de 18de eeuw vielen de Britten Benin binnen en koloniseerden het gebied. De kunstwerken werden gestolen en kwamen in Europa en de VS terecht. Veel van deze onbetaalbare voorwerpen worden nu teruggegeven.

Ivoren masker

Dit 16de-eeuwse masker eert de moeder van een *oba* (koning) van Benin. In Benin werkten de kunstenaars alleen voor de *oba*, en maakten vooral objecten voor belangrijke ceremonies.

*Koningin-moeder,
masker*

ca. 1539–1540

Klassieke beelden

Deze buste van Brutus, een van de moordenaars van Caesar, is van Michelangelo en was een van de eerste beelden van de renaissance in de klassieke stijl van het oude Rome. Door Brutus af te beelden, de vijand van een beroemde leider, toonde Michelangelo zijn boosheid op de Medici, de gewelddadige familie die Florence bestuurde.

1540

Buste van Brutus

‘In elk blok marmor zit een beeld. Het is de taak van de beeldhouwer om het te ontdekken.’

Michelangelo, 1475–1564

SCHILDERTECHNIEKEN IN DE RENAISSANCE

Renaissanceschilders pasten diverse technieken toe om hun werken realistischer te maken. De belangrijkste waren perspectief, verkorting en proporties – allemaal wiskundige principes – en *chiaroscuro* en *sfumato*, waarbij met kleuren en schaduwen wordt gespeeld. Met deze technieken konden de schilders diepte suggereren, een gevoel dat de figuren driedimensionaal zijn.

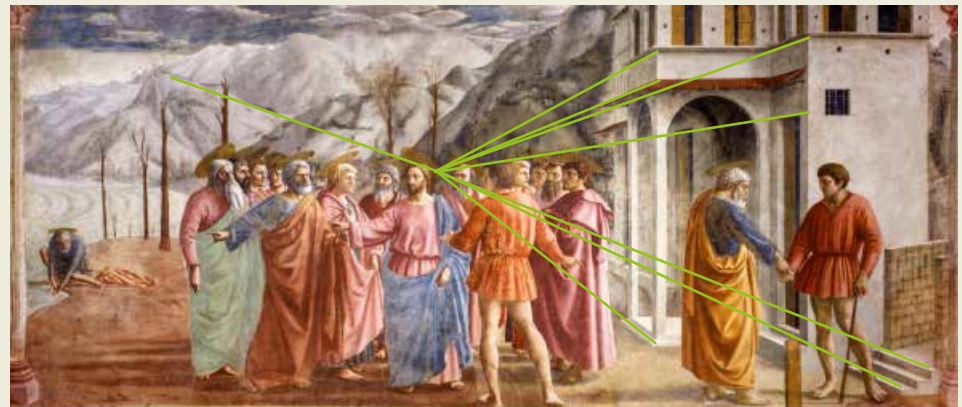
Proporties

Leonardo bedacht een manier om met realistische lichaamsverhoudingen te werken, gebaseerd op ideeën van de oude Grieken en Romeinen. Met de *Vitruviusman* (ca. 1490) laat hij zien dat iemands lengte gelijk is aan die van zijn gestrekte armen.

Verkorting

In *De bewening van Christus* (ca. 1480) gebruikt Andrea Mantegna verkorting voor een spectaculair effect. Met deze techniek kun je een object afbeelden alsof je het vanuit een ongewone hoek ziet.

Perspectief

In *De cijnspenning* (ca. 1427) gebruikt de Italiaanse schilder Masaccio perspectief om de illusie van afstand te scheppen. Hij doet dat door de figuren en gebouwen langs lijnen te plaatsen die in één punt samenkomen, het verdwijnpunt. Door de groene lijnen te trekken kun je zien dat het verdwijnpunt zich bij het hoofd van Jezus Christus bevindt.

Sfumato en chiaroscuro

Op Leonardo da Vinci's *Madonna van de rotsen* (1491–1508) kun je twee technieken zien. *Sfumato*, wat 'zachte, natuurlijke schaduw' betekent, was bedacht door Da Vinci. Hij liet de kleuren van de donkere achtergrond overlopen in die van de lichtere figuren, wat een uniek wazig effect geeft. Hij gebruikte ook *chiaroscuro*, waarbij een groot verschil tussen licht en schaduw voor diepte en sfeer zorgt.

1660 ▶ 1680

1666–1668

Een schilder schilderen

De Nederlandse schilder Johannes Vermeer staat bekend om zijn rustige binnentaferelen. De mensen worden uitgelicht met zacht raamlicht. In *De schilderkunst* is de kunstenaar aan het werk in een mooi ingerichte ruimte in plaats van een rommelig atelier – een geïdealiseerd beeld van zijn beroep.

Door het gordijn lijkt het net alsof je als kijker de kamer binnenkomt.

‘De wereld die hij maakte, was perfecter dan de wereld waarvan hij getuige was.’

Kunsthistoricus Walter Liedtke
over Vermeer

De schilderkunst

▶▶ 1660

TROMPE-L'OEIL

Het Franse begrip *trompe-l'oeil* betekent zoiets als ‘gezichtsbedrog’. Het wordt gebruikt om kunst te omschrijven die zo echt lijkt dat de kijker zich afvraagt of het wel een afbeelding is. De techniek stamt uit het oude Griekenland, werd weer populair in de renaissance, en bereikte haar hoogtepunt bij de 17de-eeuwse Vlaamse en Hollandse schilders. Deze illusionisten schilderden bijvoorbeeld graag afbladderend papier, mensen die op het raam kloppen, of fruit dat eruitzag alsof je het kon openen.

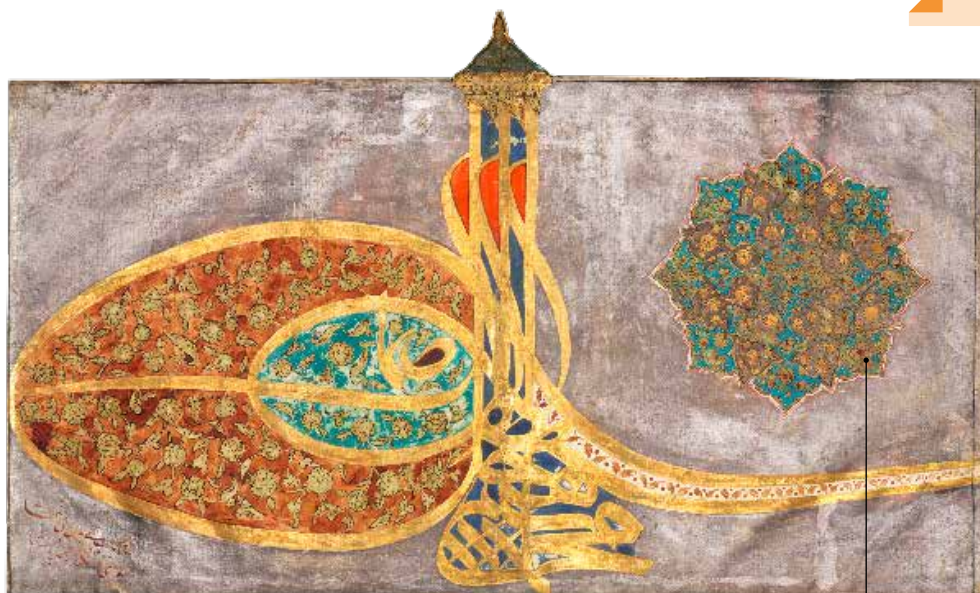
Het is maar een plaatje

In *Trompe-l'oeil van een atelierwand met een vanitasstilleven* (1664) creëert de Vlaamse kunstenaar Cornelis Norbertus Gijsbrechts de illusie dat het doek loskomt van het frame. Bij vanitasstillevens staat de dood centraal, hier in de vorm van een schedel.

Buiten de lijst

De Catalaanse schilder Pere Borrell del Caso maakte met *Ontsnappen aan kritiek* (1874) zijn bekendste werk. Het is een klassiek voorbeeld van trompe-l'oeil. De jongen is bang om op zijn kop te krijgen en klimt door de lijst naar buiten.

Tughra van de Ottomaanse sultan Mehmed IV

De turquoise met gouden bloem is een ander decoratief element van de koninklijke signatuur.

eind 17de eeuw

Turkse kalligrafie

Turkse kalligrafen maakten hun eigen pennen, inkt en papier. Ze ontwikkelden een unieke kunstvorm waarbij woorden overliepen in patronen met rijke kleuren. Een voorbeeld van deze kalligrafie waren de *tughra*, zegels of signaturen van de sultans van het Ottomaanse Rijk (dat werd bestuurd vanuit het huidige Turkije). Daarin waren de naam van de sultan en andere symbolen van het rijk verwerkt (hier in het goud).

Inca-beker

Deze 17de-eeuwse kero, een beker van de Inca's in Zuid-Amerika, werd mogelijk gebruikt om *chicha* – een soort bier gemaakt van mais – te drinken bij sociale bijeenkomsten. Er staan mensen op in Inca-kleding én westerse kleding.

Aan de onderkant zijn planten en grote katten afgebeeld.

1670

1672

1680

Jan Steens chaotische schilderijen waren de inspiratiebron voor de uitdrukking 'een huishouden van Jan Steen' – oftewel, een warrige bende.

Een rumoerige klas met een slapende schoolmeester

Druk klaslokaal

Jan Steen, een Hollandse kunstenaar, schilderde drukke taferelen uit het dagelijks leven. Hij stond bekend om zijn ondeugende humor en de verhalende kracht van zijn werken. Op dit schilderij maken schoolkinderen er een puinhoop van. Ze vechten, vernielen boeken en springen op het meubilair – voor de neus van hun slapende leraar.

Deze jongen staat lekker te zingen op zijn tafeltje.

Dans in de kunst

Het vastleggen van emotie en beweging in materialen als brons en verf lijkt voor beeldend kunstenaars een onmogelijke taak. Toch hebben kunstenaars door de eeuwen en verschillende culturen heen geprobeerd om dans in beeld te vangen, en vaak op dezelfde manier: een voet in de lucht, gestrekte armen, opbollende kleding of haar. De mooiste werken laten zien dat dans voor mensen een manier is om zich uit te drukken en in het moment te leven.

Vreugdedans, ca. 25–220 n.C.

Dit soort aardewerken beeldjes worden aangetroffen in graftombes uit de Han-dynastie in China. De beeldhouwer wilde vooral de gemoedstoestand van de danser uitbeelden. De brede glimlach en houding, met een been omhoog, laten beweging en vrolijkheid zien.

Heer van de dans, ca. 11de eeuw

Deze vorm van de hindoeïstische god Shiva, die Nataraja of 'Heer van de dans' heet, was de belangrijkste god tijdens de Chola-dynastie in India. In dit bronzen icoon danst hij de *tandava*, een kosmische dans die de schepping of verwoesting van het universum inluide. Hij balanceert op één been, omgeven door een ring van vuur, als god die het evenwicht in het universum bewaakt.

Doelzakspelers
verzorgen de muziek.

Boerendans, ca. 1566

De boerenbruiloftsdans, van de Nederlander Pieter Bruegel de Oude, geeft een beeld van de vrolijke sfeer bij een dorpsfestijn. Mogelijk is het bedoeld als kritiek op de autoriteiten, die energiek dansen destijds afkeurden.

De tutu is van
katoen en
zijde.

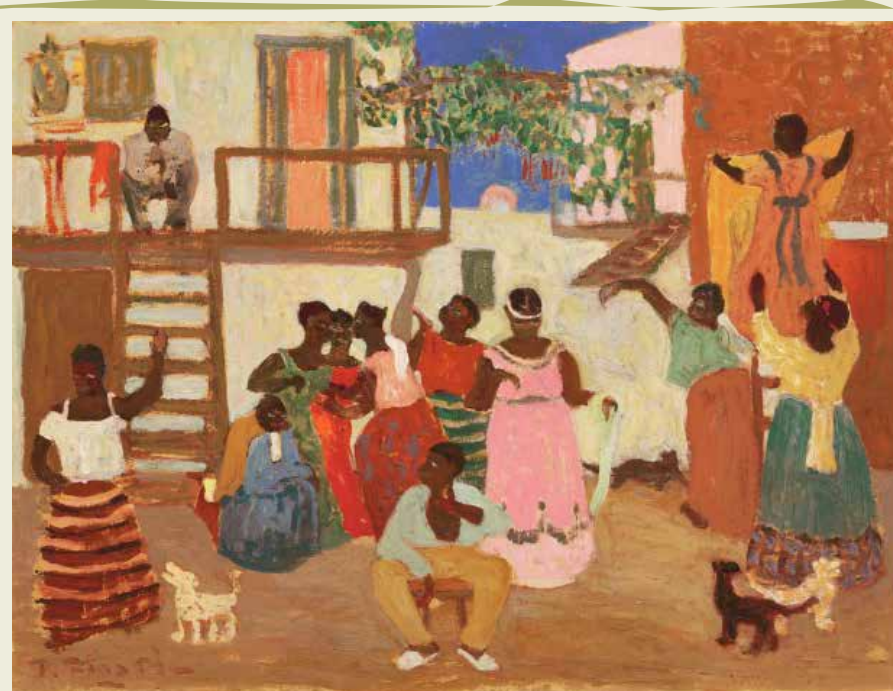
Balletstudent, ca. 1881

De Fransman Edgar Degas laat zien hoe mooi en hoe zwaar dans kan zijn. Zijn *Kleine danseres, veertien jaar oud* neemt een elegante pose aan. Het gebruik van was, klei, echt haar en kleding in één beeldhouwwerk was revolutionair en geeft de figuur een levensechte uitstraling.

Ritme en kleur, 1909-1911 en ca. 1960

Gino Severini, een Italiaanse schilder, gebruikte kleur en patronen om het idee van beweging uit te drukken. Bij *De panpandans* lijkt het net alsof we door een caleidoscoop kijken. De dansers vallen uiteen in geometrische, schuivende vormen die energie en ritme oproepen.

Dansen op straat, 1935

Candombe is een opwindende muziek- en danssoort uit de Afro-Uruguayaanse cultuur. De dans ontstond bij tot slaaf gemaakte Afrikanen. De Uruguayaanse kunstenaar Pedro Figari maakte het kleurrijke schilderij *Vorbereiding op de Candombe (versiering)*, een levendig tafereel met mannen, vrouwen en honden die zich klaarmaken voor de dans. De gedeelde identiteit en de hechte band van de gemeenschap komen hier duidelijk tot uiting.

Vrolijk op en neer, 1987

Met vijf figuren, zes kleuren en cartooneske zwarte lijnen weet de Amerikaan Keith Haring een uitzinnige groep dansers af te beelden. Het ziet er simpel uit, maar *Zonder titel (dans)* barst van de beweging en het plezier.

1890 ▶ 1900

1893

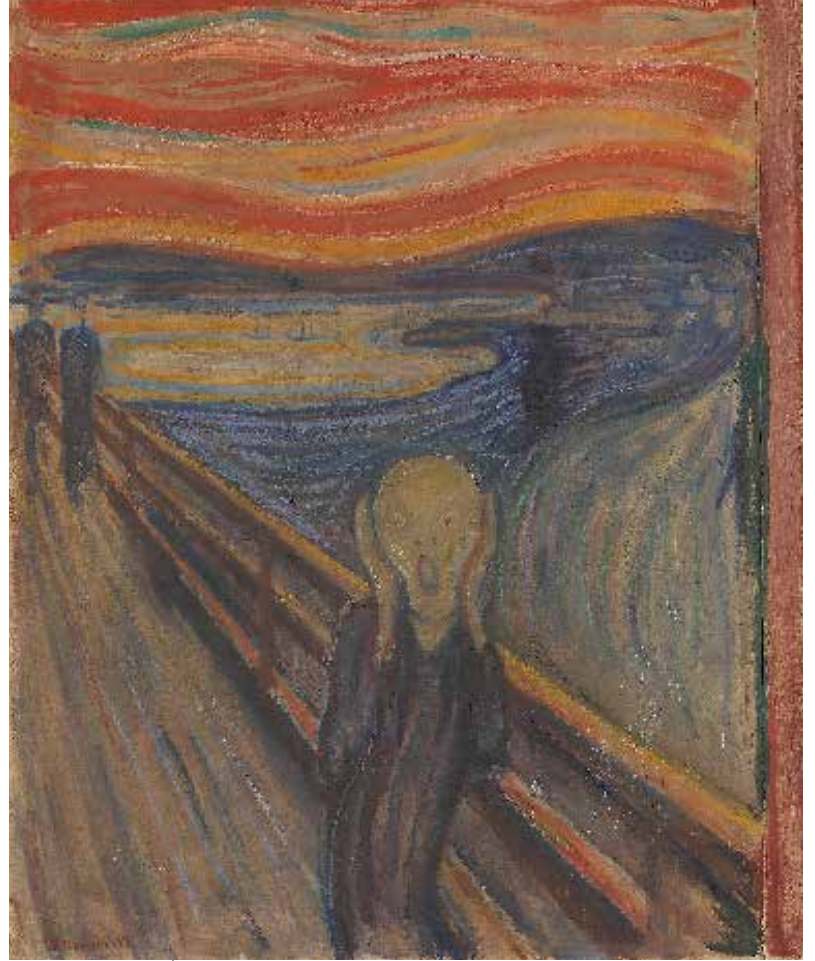
De echo van angst

De Noorse kunstenaar Edvard Munch schilderde *De schreeuw*, een mooi voorbeeld van het expressionisme – een stijl die emotie wilde oproepen bij de kijker. De skeletachtige figuur houdt zijn hoofd in zijn handen en slaakt een bloedstollende gil. De kijker kan zich alleen maar proberen voor te stellen wat er zo eng kan zijn, terwijl zijn schreeuw in lijnen door het landschap golft.

‘Ik schilder geen interieurs meer... Ik schilder nu mensen die ademen en voelen en liefhebben.’

Edvard Munch, 1863–1944

De schreeuw

1890

1890

Het plattelandsleven

De Franse schilder Paul Gauguin was geboeid door mensen die op de boerderij leefden, ver weg van de drukke stad. Bij dit landschap in Bretagne gebruikt hij banden met kleur en versimpelde vormen. Sommige delen lijken wel van glas-in-lood.

Hooibergen in Bretagne

1895

Mont Sainte-Victoire

1892–1895

Kleurenlappendeken

Het impressionisme werd gevolgd door het postimpressionisme, waarbij kunstenaars verschillende stijlen uitprobeerden. Paul Cézanne had deze berg al talloze keren getekend en wilde het beeld vereenvoudigen. Deze versie bestaat uit blokjes kleur, een soort lappendeken, met grijs en bruin, maar ook roze, oranje en groene tinten.

ca. 1890–1910 ART NOUVEAU

In de jaren 1890 kwam de art nouveau ('nieuwe kunst') op, een stroming met vloeiende, asymmetrische vormen en ontwerpen geïnspireerd op de natuur en de simpele lijnen van Japanse houtsnedeprenten (zie blz. 103). De stijl werd ook gebruikt voor posters, reclames en tijdschriftillustraties, creatieve uitingen waarvan je je kunt afvragen of ze nog kunst genoemd mogen worden.

Opvallende poster

De Tsjechische kunstenaar Alphonse Mucha werd bekend met zijn theaterposters, zoals deze uit 1908, een reclame voor stomme film- en theateractrice Leslie Carter. Mucha toont zijn eerbied voor de natuur met de verfijnde patronen en gebogen lijnen van de art nouveau.

Vloeiende lijnen

De Japanse invloed is goed te zien in de fijne lijnen van *De pauwenrok* (1894) van de Britse kunstenaar Aubrey Beardsley. Deze tekening in de typische, vloeiende art-nouveaustijl is een van de zestien illustraties die Beardsley maakte voor de eerste Engelse editie van *Salome*, een toneelstuk van de Ier Oscar Wilde.

Een lange pauwenveer krult omhoog.

De plooien in de stof lijken op bloemblaadjes.

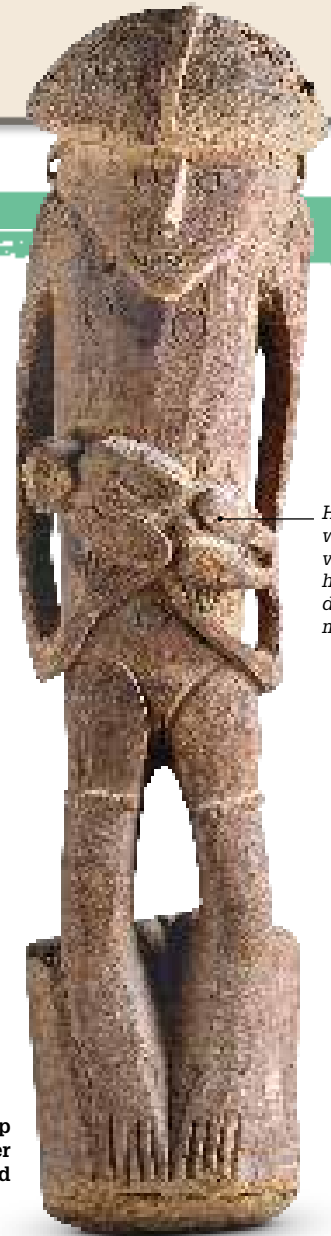
1900

19de eeuw

Veilig thuis

De Sentani uit Papoea in Indonesië wonen in dorpen op het Sentani-meer; hun huizen staan op houten palen in het water. In de 19de eeuw werd de bovenkant van het huis van het stamhoofd versierd met houtsnijwerk, zoals dit beeldje van een moeder en kind, dat verwijst naar het gezin en een thuis en een gevoel van geborgenheid oproept.

Het kind wordt vastgehouden door de moeder.

Houtsnijwerk op huispaal: moeder met kind

Het bleke maanlicht draagt bij aan de onwerkelijke sfeer.

De slapende zigeuner

1897

Stil gevaar

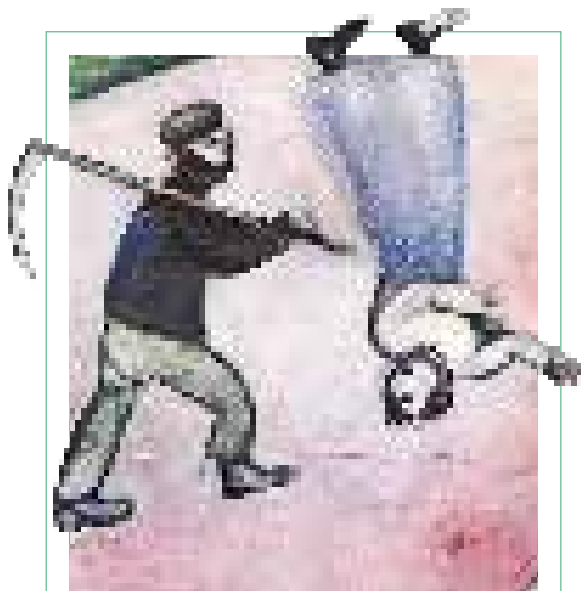
Symbolistische schilders, zoals Henri Rousseau uit Frankrijk, stopten veel mysterie en fantasie in hun kunst. In *De slapende zigeuner* heerst een gevaarlijke spanning – een slapende muzikant wordt besnuffeld door een leeuw. Dankzij de dromerige sfeer vraag je je af of de leeuw wel echt bestaat, of alleen in de verbeelding van de figuur.

Realiteit en fantasie vermengd

Ik en het dorp, 1911, Marc Chagall

Marc Chagall werd geboren in Rusland, maar schilderde *Ik en het dorp* toen hij in Parijs in Frankrijk woonde. Het droomtafereel is een combinatie van jeugdherinneringen aan zijn geboortedorp, Joodse volksverhalen en zijn gedachten aan de natuur. Chagall was geïnspireerd door het kubisme en het fauvisme (zie blz. 152–153), wat je kunt zien aan de hoekige vormen en het ongebruikelijke kleurenpalet.

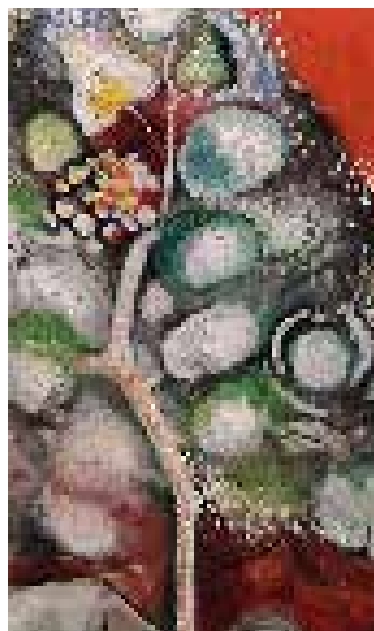
Boer en muzikant

De zwaartekracht stelt weinig meer voor als deze boer de heuvel op loopt en een vrouw tegenkomt die ondersteboven viool speelt. Chagall schilderde vaak zwevende figuren, wat zijn werk een magisch tintje geeft.

Geiten melken

Chagall schildert een vrouw die een geit melkt, een tafereel uit zijn kindertijd dat symbool staat voor de harmonieuze verhouding tussen de boeren en de dieren, met de boodschap aan de kijker dat de natuur de bron van al het leven is.

Boom des levens

Een bloeiende tak, vol zadjes, staat voor de boom des levens, het symbool van het leven en de wedergeboorte. Hij staat tussen de kunstenaar en de geit, ten teken dat mensen, dieren en planten een onderling evenwicht moeten vinden.

Straattaferaal

Deze straat met huizen en een orthodoxe kerk is geïnspireerd op Chagalls geboortedorp Vitebsk (in het huidige Belarus). De kunstenaar geeft de straat een dromerige sfeer mee, met een reuzengezicht en felgekleurde gebouwen op hun kop.

Zelfportret

Chagall beeldt ook zichzelf af, tegenover een geit. Hun blikken ontmoeten elkaar. Het dunne, witte lijntje tussen hun ogen benadrukt de band tussen de twee.

1940 ▶ 1960

ca. 1941–1942

Strandjutter

De Spaanse surrealiste Maruja Mallo was gefascineerd door de zee en het strand. In haar schilderij *Levende natuur II* contrasteren de blauwe, rode en roze tinten met de bleke kleuren van de schelpen. De natuur staat hier centraal.

Levende natuur II

Kantoor in een kleine stad

1953

Figuur in isolatie

De Amerikaan Edward Hopper stond bekend om zijn realistische afbeeldingen van alledaagse stadstaferelen, vaak met eenzame figuren. In *Kantoor in een kleine stad* kijkt een man dagdromend uit over de betonnen stad vanuit zijn kantoor op de hoek.

1940

1950

1946

Volksheld

Ned Kelly, een bandiet die uitgroeide tot volksheld, was de inspiratiebron voor een serie van 27 schilderijen van de kunstenaar Sidney Nolan. Hier zie je hem te paard door de verlaten Australische outback rijden, met zijn kenmerkende vierkante helm en harnas.

Ned Kelly

Sidney Nolan stond erom bekend dat hij de hitte en leegte van het Australische landschap wist te vangen.

164

Zelfportret

jaren 1950

Door de lens

Seydou Keita, een van de bekendste portretfotografen van Afrika, bracht de mensen in zijn thuisland Mali in beeld, en de veranderende maatschappij in West-Afrika. Op dit zeldzame zelfportret poseert hij met een bloem en kijkt recht in de camera.

1940–1960 ABSTRACT EXPRESSIONISME

In de jaren 1940 begon een groep schilders in New York abstracte kunst te maken. Jackson Pollock, Mark Rothko en Willem de Kooning wilden emotie overbrengen met intense kleuren en penseelstreken. De stijl werd abstract expressionisme genoemd. Het werk wordt onderverdeeld in twee categorieën: actionpainting ('actieschilderen') en colour field painting ('kleurvlakschilderen').

Actionpainting

Blauwe palen (1952) werd gemaakt op de vloer van Jackson Pollocks atelier door huis-, tuin- en keukenverf te gieten, lanceren en druppelen, een typisch voorbeeld van actionpainting. Pollock danste rond het doek en bracht spontaan en ritmisch de ene na de andere laag aan.

Colour field painting

Mark Rothko schilderde graag met kleurvlakken. *Wit midden (geel, roze en lavendel op dieproze)* stamt uit 1950. Het doek is verdeeld in horizontale kleurbanden, die boven de orangerode achtergrond lijken te zweven.

Zonder titel

Deze sculptuur is gemaakt van messing- en staaldraden.

1960

1953–1954

Weefsculptuur

De Japans-Amerikaanse kunstenares Ruth Asawa werd beïnvloed door het Mexicaanse mandvlechten bij het maken van deze hangende sculpturen, die tot wel 3 m lang zijn en bestaan uit verstrengelde draden. De vormen doen denken aan het menselijk lichaam of spinnenwebben.

‘Kunst is doen. Kunst gaat over het leven.’

Ruth Asawa,
1926–2013

